УДК 316.421:355/359.08

***Вікторія* ІСАЧЕНКО**

кандидат педагогічний наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова 28, м. Умань, Черкаська обл., Україна

ORCID 0000-0003-0224-1214

Scopus-Author ID 57270419200

Бібліографічний опис статті: Ісаченко, В. (2024). Соціальна адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Ввічливість. Humanitas, 3, doi:

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану (на прикладі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університеті імені Павла Тичини).

Уточнено сучасні підходи до визначення понять соціальна адаптація, адаптаційний потенціал особистості, середовища закладу освіти. Виокремлено труднощі з якими стикаються здобувачі вищої освіти у процесі соціальної адаптація. Здійснено теоретичний аналіз соціально-психологічних чинників адаптації та охарактеризовано основні підходи до трактування понять.

Розкрито питання соціально-психологічних стратегій підтримки адаптаційного потенціалу особистості в умовах воєнного конфлікту.

Здійснено аналітичний огляд навчального, освітнього, та соціального середовища закладу освіти, та особливості їх впливу на здобувачів вищої освіти.

На основі теоретичного аналізу визначено, що соціальне середовище закладу вищої освіти відіграє важливу роль у процесі соціальної адаптації студентів. Це середовище складається з різних аспектів, таких як культура

закладу, відносини між студентами та викладачами, а також спеціально створені передумови для соціальної адаптації, зокрема, це можуть бути структурні підрозділи та соціальні інститути.

На основі проведеного теоретичного аналізу встановлено, що в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті соціальної та психологічної освіти забезпечено ряд умов та можливостей для успішної адаптації першокурсників в умовах війни.

В результаті аналізу, з'ясовано, що участь у таких організаціях, як Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство та Молодіжний центр «START», надає студентам можливість встановлювати нові контакти, розвивати комунікативні навички та відчувати себе частиною великої спільноти. Це стає передумовою для успішної соціальній адаптації та інтеграції у студентське середовище.

З'ясовано, що участь у таких організаціях, як Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство та Молодіжний центр «START», надає студентам можливість встановлювати нові контакти, розвивати комунікативні навички та відчувати себе частиною великої спільноти..

Розкрито роль волонтерських та наукових організацій, визначено, що студенти мають можливість розвивати важливі навички, такі як лідерство, організаційні здібності, командна робота та науково-дослідницька діяльність. Встановлено, що створення умов усвідомлення своєї ролі у суспільстві та активної участі у громадському житті сприяє Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ».

Ключові слова: соціальна адаптація, здобувачі вищої освіти, адаптація до освітнього процесу в умовах воєнного стану, освітній процес, соціальне середовище закладу освіти, соціальні інститути, Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство, Молодіжний центр «START», Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ», Студентська соціально-психологічна служба (волонтерський сектор).

Viktoriia ISACHENKO

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of Social Education and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova str., 2, m. Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

To cite this article: Isachenko, V. (2024). Sotsialna adaptatsiia zdobuvachiv vyshchoi osvity do osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu. [Social adaptation of students of higher education to the educational process under martial law]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, doi:

SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION TO THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER MARTIAL LAW

Summary. The article provides a theoretical analysis of the problem of social adaptation of students of higher education to the educational process in the conditions of martial law (on the example of the Faculty of Social and Psychological Education of the Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna).

Modern approaches to defining the concepts of social adaptation, adaptation potential of an individual, and the environment of an educational institution have been specified. Difficulties faced by students of higher education in the process of social adaptation are singled out.

A theoretical analysis of socio-psychological factors of adaptation was carried out and the main approaches to the interpretation of concepts were characterized.

The question of socio-psychological strategies for supporting the adaptive potential of the individual in the conditions of military conflict is revealed.

An analytical review of the educational, educational, and social environment of the educational institution and the specifics of their influence on those seeking higher education was carried out.

Based on the theoretical analysis, it was determined that the social environment of the institution of higher education plays an important role in the process of social adaptation of students. This environment consists of various aspects, such as the culture of the institution, the relationship between students and teachers, as well as

specially created prerequisites for social adaptation, in particular, it can be structural units and social institutions.

On the basis of the conducted theoretical analysis, it was established that the Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna at the Faculty of Social and Psychological Education provided a number of conditions and opportunities for the successful adaptation of first-year students in the conditions of war.As a result of the analysis, it was found that participation in such organizations as the Student Council of the Faculty, the Student Scientific Society and the Youth Center "START" gives students the opportunity to establish new contacts, develop communication skills and feel part of a larger community. This becomes a prerequisite for successful social adaptation and integration into the student environment.

It has been found that participation in organizations such as the Faculty Student Council, the Student Scientific Society, and the START Youth Center provides students with the opportunity to make new contacts, develop communication skills, and feel part of a larger community.

The role of volunteer and academic organizations is revealed, and it is determined that students have the opportunity to develop important skills such as leadership, organizational skills, teamwork and scientific research. It has been established that the creation of conditions for awareness of one's role in society and active participation in public life is facilitated by the "ACTION" National Patriotic Camp for student youth.

Key words: social adaptation, students of higher education, adaptation to the educational process under martial law, educational process, social environment of the educational institution, social institutions, Faculty Student Council, Student Scientific Society, Youth Center "START", National Patriotic Camp for Student Youth "ACTION ", Student social and psychological service (volunteer sector).

Актуальність дослідження. Воєнний стан приносить із собою численні психологічні та соціальні виклики, які безпосередньо впливають на здобувачів вищої освіти. Війна та супутні обставини, такі як втрати близьких, руйнування

житла, евакуація, можуть викликати серйозні психологічні проблеми у студентів, зокрема і посттравматичний стресовий розлад.

Часті евакуації, відсутність стабільного доступу до інтернету, руйнування навчальних закладів – всі ці фактори переривають навчальний процес, що впливає на успішність студентів. В умовах стресу та невизначеності студенти можуть втрачати мотивацію до навчання, що впливає на їх успішність та професійний розвиток.

Дослідження соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим для розуміння впливу війни на молодь та розробки ефективних стратегій підтримки та інтеграції студентів у навчальний процес. Це дозволить: розробити рекомендації для освітніх установ щодо створення сприятливих умов для навчання та психологічної підтримки студентів; запропонувати психологічну допомогу студентам, які зазнали травматичних подій, що сприятиме їхній адаптації та зниженню рівня стресу; оцінити ефективність існуючих форм дистанційного навчання та розробити нові підходи для забезпечення якості освіти в умовах кризових ситуацій; забезпечити підтримку соціальної інтеграції студентів через розвиток соціальних програм та ініціатив, спрямованих на зміцнення взаємодії та взаємопідтримки в студентських колективах.

Аналіз останніх досліджень. Соціально-психологічні чинники адаптації та основні підходи до трактування цього поняття відображено у працях З. Бондаренко, Т. Лях Л., Т. Алексєєнко.

Питання психологічних стратегій адаптації в умовах воєнного конфлікту висвітлено у монографії за науковою редакцією Л. Коробки.

Освітнє та соціальне середовище закладу освіти, та особливості його впливу на здобувачів вищої освіти проаналізовано у працях О. Макаренко, О. Міхеєвої, Л. Мищак, Рябченко В.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану

(на прикладі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університеті імені Павла Тичини).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальна адаптація – одна зі складових процесу соціалізації особистості. У широкому розумінні адаптація розглядається як пристосування організму до певних умов існування. У соціальній роботі соціальна адаптація – це процес активного пристосування індивіда до певних умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність, спрямована на пристосування до певних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища (Бондаренко, Лях, 2024).

У наукових розвідках низки авторів адаптація трактується як «процес пристосування індивіда до умов соціального середовища; одне із центральних понять категорії соціалізації». Та розглядається, як процес зустрічної дії особистості та середовища на основі узгодженості вимог і соціальних очікувань. Цей процес розкривається через усвідомлення і прийняття норм соціального середовища і активність особистості у їх засвоєнні та творчому відображенні у своїй діяльності, поведінці, в узгодженості самооцінок і домагань, претензій і можливостей з реаліями певного середовища (за наук. ред. Коробки, 2019).

Дослідження адаптаційних процесів спільноти в умовах воєнного конфлікту зосереджено не лише на складностях їхнього перебігу в умовах війни, а й на пошуку успішних психологічних стратегій пристосування та вироблення соціально-психологічних засобів активізації індивідуальних і колективних зусиль із подолання негативних наслідків цих подій у різних сферах життєдіяльності (за наук. ред. Коробки, 2019).

Соціальне середовище закладу вищої освіти відіграє важливу роль у процесі соціальної адаптації студентів. Це середовище складається з різних аспектів, таких як культура закладу, відносини між студентами та викладачами, а також спеціально створені передумови для соціальної адаптації, зокрема, це можуть бути структурні підрозділи та соціальні інститути.

Вивчення освітнього середовища є актуальним напрямом сучасних досліджень вітчизняних і закордонних дослідників.

Освітнє середовище розглядається як: 1) сукупність історичних умов, обставин; 2) підсистема соціокультурного середовища; 3) підпростір широкого соціально-інформаційного простору; 4) цілісна, спеціальним чином організована педагогічна система соціалізації та формування особистості (Макаренко, 2023).

Найсприятливіші умови для соціальної адаптація створюються в тому закладі вищої освіти, який забезпечує формування якісного академічного персоналу й контингенту студентів та орієнтується на створення умов для максимально можливого розвитку особистісного потенціалу всіх суб'єктів його діяльності. А такі умови стають можливими лишень у демократичному соціальному середовищі (Рябченко, 2019).

Саме освітнє середовище закладу вищої освіти створює відповідні умови для ефективної адаптації, є провідником соціалізуючих впливів та створює можливості для вибору видів діяльності (Міхеєва, Мищак, 2023).

Дуже важливим питанням в освітньому процесі є проблема адаптації першокурсників до нових умов життя. Вступаючи до закладу вищої освіти студенти зустрічаються із різноманітними труднощами, починаючи від усвідомлення себе студентом та закінчуючи разючими змінами у побуті та найближчому оточенні особистості.

З цією метою на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини функціонують відокремлені підрозділи, орієнтовані на адаптацію залучення студентів до різних видів діяльності: Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство, Студентська соціально-психологічна служба (волонтерський сектор), Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ», Молодіжний центр «START».

Діяльність студентської ради спрямована на удосконалення навчально-виховного процесу, якісне навчання, виховання духовності і культури студентів, зростання у студентської молоді соціальної активності (Психологічна підтримка для студентів. Студентський портал Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини, 2024), та є одним із провідних інститутів соціальної адаптації в закладі вищої освіти.

З метою залучення студентів до наукової діяльності на факультеті створено Студентське наукове товариство. Метою діяльності товариства є покращення умов для розкриття наукового та творчого потенціалу осіб, які навчаються на факультеті, розвиток у них наукового мислення і навичок науково-дослідної роботи, популяризація різних галузей науки, розвиток інноваційної діяльності, організаційна допомога керівництву факультету в оптимізації наукової роботи, в інтеграції наукової, навчальної діяльності в системі вищої освіти (Психологічна підтримка для студентів. Студентський портал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 2024), що в перспективі постає як одна з умов успішної соціальної адаптації.

Функціонування Студентської соціально-психологічної служби дає змогу реалізувати декілька завдань: по-перше, це один із аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та практичних психологів шляхом залучення до доброчинної діяльності; по-друге, участь студентів у діяльності служби має важливе виховне значення, адже волонтери працюють із людьми, що опинилися у складних життєвих обставинах, допомагають їм, підтримують, встановлюють над ними опіку, що, безсумнівно, сприяє розквіту морально-вольових якостей (Студентська соціально-психологічна служба, 2024). Участь у Студентській соціально-психологічній службі сприяє соціальній адаптації, оскільки вона надає студентам можливість отримувати підтримку та консультації, брати участь у різних заходах та тренінгах, які допомагають розвивати соціальні навички, будувати позитивні взаємини з однолітками та ефективно справлятися з викликами навчального процесу.

На факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впроваджено інноваційний проект – Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія», мета якого – формування у студентів високої патріотичної свідомості, почуття вірності Батьківщині, турботи про благо свого народу, готовності до виконання

громадянського і конституційного обов’язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави (УДПУ імені Павла Тичини ФСПО. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ», 2024). Залучення здобувачів вищої освіти до Національно-патріотичного табору «ДІЯ» забезпечує молодь можливостями для розвитку соціальних навичок, зміцнення патріотичного духу, налагодження дружніх стосунків та формування активної громадянської позиції.

Молодіжний центр «START» є спільним проектом факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та відділу у справах молоді Уманської міської ради («START» Молодіжний центр факультету соціальної та психологічної освіти, 2024). Метою Центру є створення умов для всебічного розвитку і самореалізаціїї молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів та прав, сприяння соціальному становленню й розвитку, професійній орієнтації змістовного дозвілля, підтримці талановитої молоді («START» Молодіжний центр факультету соціальної та психологічної освіти, 2024).

Молодіжний центр об'єднує молодь, створюючи можливості для знайомств та побудови соціальних зв'язків, організовує тренінги, майстер-класи та освітні програми, що допомагають молодим людям розвивати соціальні та професійні навички. Молодіжний центр пропонує різні види дозвілля та активностей, що сприяють зняттю стресу та поліпшенню загального психологічного стану.

Всі ці фактори разом сприяють кращій соціальній адаптації молоді, допомагаючи їм впевненіше почуватися в суспільстві та успішно справлятися з життєвими викликами.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, на нашу думку, на процес успішної соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану впливають адаптаційний потенціал особистості та спеціально створені умови в університеті.

На основі проведеного аналізу джерел робимо висновки, що в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті соціальної та психологічної освіти забезпечено ряд умов та можливостей для успішної адаптації першокурсників в умовах війни.

В результаті теоретичного аналізу, з'ясовано, що участь у таких організаціях, як Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство та Молодіжний центр «START», надає студентам можливість встановлювати нові контакти, розвивати комунікативні навички та відчувати себе частиною великої спільноти. Це стає передумовою для успішної соціальній адаптації та інтеграції у студентське середовище.

Завдяки участі у волонтерських та наукових організаціях, студенти мають можливість розвивати важливі навички, такі як лідерство, організаційні здібності, командна робота та науково-дослідницька діяльність. Студентська соціально-психологічна служба забезпечує психологічну підтримку, що є важливим фактором для успішної адаптації здобувачів вищої освіти до нових умов навчання та соціального середовища. Ця підтримка допомагає їм краще справлятися зі стресом та викликами, з якими вони можуть стикатися під час навчання. Створення умов усвідомлення своєї ролі у суспільстві та активної участі у громадському житті сприяє Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ».

Загалом, ці соціальні інститути відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для студентів, що сприяє їхній успішній соціальній адаптації, розвитку та інтеграції в суспільство.

Об'єднання індивідуальних адаптаційних можливостей здобувачів вищої освіти та підтримка університету в умовах воєнного стану створює оптимальні умови для успішної соціальної адаптації, сприяючи академічному та особистісному зростанню.

Проведене дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів порушеної проблеми. Передусім, заслуговують на окреме вивчення питання емпіричного дослідження проблеми соціальної адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко З.П., Лях Т.Л. Основні поняття і категорії соціальної роботи URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8927/1/T_LYAKH_OKSR_KSP%2526SR_IL.pdf (дата звернення 09.06.2024).

2. Макаренко О. Дослідження факторів впливу освітнього середовища закладу вищої освіти на формування професійних і соціальних характеристик майбутніх фахівців. URL: http://surl.li/utbec (дата звернення 09.06.2024).

3. Міхеєва О., Мищак Л. Нові умови соціокультурного середовища студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (1(52), 2023. С. 115–118. URL: http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/278871 (дата звернення 09.06.2024).

4. Психологічна підтримка для студентів. Студентський портал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: https://stud.udpu.edu.ua/blog/2024/03/psykholohichna-pidtrymka-dlya-studentiv (дата звернення 09.06.2024).

5. Рябченко В. І. Демократизація соціального середовища закладу вищої освіти як передумова розвитку особистісного потенціалу суб'єктів його діяльності. URL: http://surl.li/utbeh (дата звернення 09.06.2024).

6. Соціальна педагогіка : словник-довідник / За заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Вінниця : Планер. 2009. 524 с.

7. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : колективна монографія / за наук. ред. Л.М.Коробки; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 286 с. URL: https://ispp.org.ua/2019/12/04/monografiya-spilnota-v-umovax-voyennogo-konfliktu-psixologichni-strategi%D1%97-adaptaci%D1%97/ (дата звернення 09.06.2024).

8. Студентська соціально-психологічна служба. URL: http://surl.li/utbdk (дата звернення 09.06.2024).

9. УДПУ імені Павла Тичини ФСПО. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ». URL: http://surl.li/utbdm (дата звернення 09.06.2024).

10. «START» Молодіжний центр факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: http://surl.li/utbdt (дата звернення 09.06.2024).

REFERENCES:

1. Bondarenko, Z.P., Liakh, T.L. (2024) Osnovni poniattia i katehorii sotsialnoi roboty. [Basic concepts and categories of social work]. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8927/1/T_LYAKH_OKSR_KSP%2526SR_IL.pdf [in Ukrainian].

2. Makarenko O. (2023). Doslidzhennia faktoriv vplyvu osvitnoho seredovyshcha zakladu vyshchoi osvity na formuvannia profesiinykh i sotsialnykh kharakterystyk maibutnikh fakhivtsiv. [Study of factors influencing the educational environment of a higher education institution on the formation of professional and social characteristics of future specialists]. Retrieved from : http://surl.li/utbec [in Ukrainian].

3. Mikheieva O., Myshchak L. (2023). Novi umovy sotsiokulturnoho seredovyshcha studentskoi molodi. [New conditions of the socio-cultural environment of student youth]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: «Pedahohika. Sotsialna robota»*, №1(52), С. 115–118. Retrieved from : http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/278871 [in Ukrainian].

4. Studentskyi portal Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny Psykholohichna pidtrymka dlia studentiv. (2024). [Student portal of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna Psychological support for students]. Retrieved from : http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/278871 [in Ukrainian].

5. Riabchenko V. (2019). Demokratyzatsiia sotsialnoho seredovyshcha zakladu vyshchoi osvity yak peredumova rozvytku osobystisnoho potentsialu subiektiv yoho diialnosti. [Democratization of the social environment of the institution of higher education as a prerequisite for the development of the personal potential of the subjects of its activity]. Retrieved from : http://surl.li/utbeh [in Ukrainian].

6. Za zah. red. Aleksieienko T. F. (2009). Sotsialna pedahohika : slovnyk-dovidnyk. [Social pedagogy: a dictionary-reference]. [in Ukrainian].

7. Za nauk. red. Korobky L.M. (2019). Spilnota v umovakh voiennoho konfliktu: psykholohichni stratehii adaptatsii : kolektyvna monohrafiia. [Community in conditions of military conflict: psychological strategies of adaptation]. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD, 2019. Retrieved from : https://ispp.org.ua/2019/12/04/monografiya-spilnota-v-umovax-voyennogo-konfliktu-psixologichni-strategi%D1%97-adaptaci%D1%97/ [in Ukrainian].

8. Ofitsiinyi sait fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. Studentska sotsialno-psykholohichna sluzhba (2024). [Official website of the Faculty of Social and Psychological Education. Student social and psychological service]. Retrieved from : http://surl.li/utbdk [in Ukrainian].

9. Ofitsiinyi sait fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. UDPU imeni Pavla Tychyny FSPO (2024). [Natsionalno-patriotychnyi tabir dlia studentskoi molodi «DIIa».Official website of the Faculty of Social and Psychological Education. UDPU named after Pavlo Tychyna FSPO. National-patriotic camp for student youth "ACTION"]. Retrieved from : http://surl.li/utbdm [in Ukrainian].

10. Ofitsiinyi sait fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. UDPU imeni Pavla Tychyny FSPO. «START» Molodizhnyi tsentr fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny (2024). [Official site of the Faculty of Social and Psychological Education. UDPU named after Pavlo Tychyna FSPO. "START" Youth Center of the Faculty of Social and Psychological Education of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna]. Retrieved from : http://surl.li/utbdt [in Ukrainian].